

Natuurbehoud in een dichtbevolkt land

Nature conservation in a densely populated country

I. S. Zonneveld

Inleiding

Een andere titel voor deze voordracht, geachte toehoorders, zou kunnen zijn: "Tussen Tol en Amazonië".

Ik heb de opdracht om kritisch en actueel te zijn. Actueel is datgene wat nog na trilt in hoofd en hart. Gedurende de periode waarin ik begon te overdenken waarmee ik u vandaag bezig zou houden, vroegen die enkele ha bestrijkende "Tol" in Brabant en dat enkele miljoenen vierkante km grote "Amazonië" in Brazilië mijn bijzondere aandacht. In het eerste gebied was dat als amateur, lid van een actiecomité voor milieubescherming, in het tweede als beroepslandwaarderingsadviseur, via een internationale organisatie. Behalve in formaat verschillen beide gebieden doordat in het eerste als gevolg van fouten in het bestemmingsbeleid, lagere en hogere overheden de enkele natuurwaarden die er nog waren vernietigden, terwijl in het tweede nog zoveel natuurwaarden zijn, dat het uiterst moeilijk is concreet aan te geven waar te beginnen de dreigende natuurvernietiging te voorkomen. De inhoud van het begrip "natuur" voor het "behoud" waarvan onze jubilaris een taak heeft komt geheel verschillend tot ons als we zwerven door, het "onmetelijke" tropische regenwoud van Amazonië waar rivieren snel stromende meren zijn, o.a. bevolkt met zoetwaterdolfijnen, relictten uit ver voorbijgeperen van de aardgeschiedenis, of als we staan aan de oevers van die paar wieltes van de Tol, relictten van rampen die de noeste ontginningsarbeid van voorvaders van slechts een paar eeuwen geleden, plaatselijk te niet deed gaan en waar een fuut van tijd tot tijd gezelschap krijgt van een van de laatste Nederlandse roerdomp wiens domphoornroep het geraas van de E-zoveel niet meer vermag te overstemmen.

Wat is die "natuur" waarvoor het Staatsbosbeheer 75 jaar op de bres heeft gestaan? Als dat alleen zoets als het maagdelijk regenbos en zijn rivieren met dartele dolfinen zou zijn, dan kan men na die 75 jaar de natuurbeschermingskraam wel sluiten. We hebben nog wel een Waddenzee, een Land van Saefinghe en ja . . . zelfs een Dollard en een Oosterschelde. Maar daar durft nu toch niemand meer aan te komen.

Onder natuur wil ik hier echter meer verstaan dan

Summary

Nature is a phenomenon that has developed gradually without need of advanced technology.

Man reacts to unfavourable aspects of nature by using engineering in its widest sense; in this manner, civil engineering and land management originated.

Nature conservation has also developed, and finally environmental technics have developed to protect the environment from the detrimental effects of other technics, and to preserve human life (public health). Environmental engineering works on the philosophy "to be or not to be". The need for nature conservation is realized as soon as one has enough to eat and a roof for shelter.

How far one can drive back nature or conserve it is a matter of personal judgments, because we have no yardstick in terms of human life. So far, it has been a matter of culture. Nature conservation has the following aspects: destination, development and management.

Destination

It was a dubious government decision some years ago to hold the lowest échelon of government, the municipality, responsible for decisions on landscape planning. Smaller municipalities, in particular, lack knowledge of and interest in the national laws.

They fail to make appropriate plans, though these same municipalities are the ones where natural elements of nature need to be safeguarded most. Regional planning could improve matters considerably.

Development

Development is the provision of an infrastructure, realization of the destination of an area, and the creation of a framework for management.

The contrast between land improvement (development, levelling, settlement) and nature conservation (measures to conserve or restore the ecological infrastructure) is essential; optimum nature conservation is not compatible with optimum agricultural production, unless one can develop new agricultural techniques that leave room for nature.

In view of this incompatibility, we need a scientific commission of the Council for Nature Conservation (an independent multidisciplinary planning

commission for nature conservation) and to disentangle the combination of nature conservation and land development in one governmental service.

This "forced marriage" between the State Forest Service and the Land Development Service requires close cooperation on an equal footing between the various interested parties and should be initiated as soon as possible.

There is, of course, a distinction between fundamental research and planning and implementation. But there should be room for feed-back in all stages of the procedure.

The fundamental research must result in an objective evaluation of land as a whole.

Management

Though research by the Research Institute for Nature Conservation (RIN) as part of the State Forest Service, and the various Universities in the Netherlands is second to none, it is strange that the elements of nature are being so systematically annihilated in the Netherlands. Yet on the other hand mankind has great respect for everything that grows and that has not been created by him.

It is good to know that the government attaches priority to nature conservation by securing ownership of certain areas. But for scientific management more money is needed than the government has been willing to supply.

het zuiver maagdelijke; het is "datgene wat (meestal geleidelijk) gegroeid is, zonder toedoen van gevorderde technologie" dat is: niet "gemaakt". De mens speelt daarbij als alle andere bewoners en krachten op de aarde een rol. Bij ons (o.a. aan de Tol) is die groter dan in Amazonië. Het andere uiterste is een volledig "gemaakt" iets, het bekende schrikbeeld van natuurbeschermers: "beton, staal en asfalt". Daar overheeft het "culturele". Volgens de nieuwere inzichten van de wetenschap kan men ook geen scherpe grens tussen "natuur" en "cultuur" verwachten. Immers de mens zelf is voor een groot deel van zijn wezen zelf een deel van wat hij de natuur om zich heen noemt (de mening van bepaalde nog niet geheel uit het middeleeuws antropocentrisch denken los gekomen, cultuurantropologen, die zelden in de spiegel kijken, daargelaten). Dat deel uitmaken van die natuur is zo sterk dat hij, hoewel hij mogelijkheden ontwikkeld heeft, zich er nogal onafhankelijk tegenover op te stellen, behoefte heeft (dus kennelijk instinctief gedwongen is) de banden nog niet geheel los te maken. Democratische overheden dragen immers taken op aan ambtenaren om natuur, dat wat gegroeid is (niet gemaakt), te behouden teneinde aan die behoefte

te kunnen voldoen.

Men kan onderscheid maken tussen behoefte aan natuur(-lijke hulpbronnen) naar de mate waarin ze meer en minder elementair zijn. De meest elementaire kan men aanduiden als eten, slapen en vrijen. Daarvoor is nodig, ruimte, voedsel, schoon water, schone lucht, beschutting en sociaal contact. Zonder deze kan individu noch soort zich handhaven.

De reactie van de mens op voor hem ongunstige natuurfactoren is techniek in de ruime zin van het woord. Zo ontstond de *cultuurtechniek* (waartoe landbouw, bosbouw, etc. behoren) gericht op verkrijgen van voedsel en andere organische producten. Deze opereert in wat men noemt de agrarische sfeer. De "civiele techniek" is gericht op het verschaffen van beschutting en comfort, en werkt in, ja leidde tot, de urbane sfeer. Beide technieken behoeven natuurlijke grondstoffen en processen. Niettemin houdt de taak van de natuurbeschermingsconsulent van het Staatsbosbeheer niet in, het direct zorgen voor het behoud van die natuurelementen, zelfs niet het scheppen van de voorwaarden die de instandhouding van de soort via het vrijen bevorderen, al worden zijn reservaten daar wel voor gebruikt (neem ik aan). Hij is de vertegenwoordiger van een derde techniek "de natuurtechniek" die gericht is op de instandhouding van natuur, van het gegroeide, dus van dat wat niet is "gemaakt". Zijn werk resulteert in het behoud van gebieden waar planten, dieren en dingen voorkomen die niet direct financieel economisch nut in de ouderwetse zin van het woord opleveren, "wildernis" zijn. Een vierde techniek die thans aan een bloeiperiode toe is (ik leende de idee deze vier technieken naast elkaar af te schilderen van dr. Chris van Leeuwen) is de *milieutechniek*, ontwikkeld om de schadelijke gevolgen, ontstaan door uit de hand lopende zaken als gevolg van cultuur en civiele techniek te bezwaren. Al zijn de raakvlakken met de natuurtechniek legio, milieutechniek is geen taak van de natuurbeschermingsconsulent maar is direct gericht op mensbehoud (volksgezondheid), niet op bescherming van het soort natuur waarover ik vandaag moet spreken, ja kan zelfs strijdig daarmee zijn. Deze natuur die evenals de bouwmaterialen en processen van de cultuur- en civiele techniek een natuurlijke hulpbron is, vertegenwoordigt kennelijk een iets minder elementair niveau dan de zojuist genoemde. Men wordt zich de behoefte er aan pas bewust als de buik is gevuld en men een dak boven het hoofd heeft. Daarom zijn er nog velen die het nut er niet direct van inzien, met name in gebieden waar men er nog veel van heeft of waar dat dak en de buikvulling nog veel te wensen over laat. Zelfs in Nederland zijn er nog zulke lieden, al vereist het reeds eerlijkheid en moed dat openlijk te bekennen. Anderen echter, de "doomsday" predikers, bedreigen deze laatste categorie van "ongelovigen" met de

ondergang der mensheid (immers natuurbehoud is indirect ook mensbehoud) wanneer men niet vóór het te laat is, op zijn schreden terugkeert van de tomeloze vernietiging der natuur wat nu met behulp van de nieuwste technologische vindingen vrijwel absoluut mogelijk is. Als "nuttige" functie van de niet direct consumeerbare natuur wordt dan opgenoemd de waarde als genenreservoir als basis voor te kweken nieuwe nuttige gewassen, verder de bufferwerking ten opzichte van bepaalde, de mens en zijn huisdieren en cultuurgewassen bedreigende ziekten en plagen. Voorts kan natuur als bron voor wetenschappelijke studie dienen als middel om de mens zichzelf en zijn plaats in samenhang met de andere organismen beter te doen begrijpen en daardoor te verstevigen. Ook de signaalfunctie wordt genoemd, die inhoud, dat natuurelementen in het cultuurlandschap kunnen waarschuwen als er voor de mens onmiddellijk schadelijke werkingen op til zijn. Dit alles zijn elementaire biologische zaken die slaan op het te zijn of het niet te zijn, dus in één lijn staan met de simpele buikvulling. Het is onvermijdelijk dat hoe waar de kern van dit alles ook mag zijn, niemand in staat is of ooit in staat zal zijn te omschrijven, laat staan voorspellen, hoe nu de desastreuze invloed op het leven van één concrete meneer, zeg Johan Crujff, geweest zou zijn wanneer de Nederlandse staat geen 1½ miljoen uitgegeven zou hebben (mede op mijn advies) om één van de laatste vindplaatsen en levensgemeenschap van *Drosera anglica* een klein insectenetend plantje (Zonnedauw) veilig te stellen. Daarom is het ook onvermijdelijk dat er groot verschil van inzicht is hoever men moet en mag gaan zowel bij het terugdringen van de natuur (bijvoorbeeld in Amazonia) of het behouden van natuur (bijvoorbeeld bij onze Tol). Het is een ervaringsfeit dat het verder vooruitzien dan de directe dagelijkse behoefte wordt bevorderd door ontwikkeling, door beschaving, door Cultuur met een hoofdletter. Dient het "culturele" om de elementaire behoeften te verwezenlijken, het Culturele is datgene wat de mens onderscheidt, zij het gradueel zoals we nu weten, van het dier. In ieder beschaafd land blijkt dit ook in het landsbestuur. De Minister van Landbouw o.a. zorgt voor de buik, de Minister van Cultuur voor het hoofd. En zie, wie betaalt in ons land de activiteiten voor het natuurbehoud voor zover de staat zich hiermee bemoeit? Onze Minister van Cultuur en niet die van Landbouw of een ander "plat bij de gronds" Ministerie. Kennelijk zijn er bij ons natuurbehoud hogere culturele waarden betrokken dan alleen de overigens gerechtvaardigde vrees voor de verdoemenis die komt na de "Dode lente". Welke zijn dat? In de allereerste plaats een inderdaad heel onnatuurlijke die voldoet aan een menselijke behoefte die door biologen nog niet afdoende is verklaard maar niettemin bij hogere beschavingen

voorkomt. Ik bedoel bekommernis om dingen en wezens anders dan de eigen soort. Ethische overwegingen zijn de feitelijke kern van cultureel natuurbehoud. Direct na de ethische aspecten volgen andere karakteristieken van het menszijn: de homo ludens, het genoegens scheppen in schoonheid van vorm en lijn en beweging, en bovenal verwondering om de eindeloze schakeringen in het gegroeide niet door de mens gemaakte, resulterend in eerbied voor dat wat buiten ons vermogen ligt om te maken. Van mij mag u niet verwachten, na 20 jaren worstelen met grensproblemen, dat ik hier een scherpe grens zie tussen het culturele en het meer elementair natuurlijke in de behoefte aan natuur. Ook die grenzen zijn vaag en daarmee de vraag wie de zorg ervoor moet dragen. Het geharrewar tussen UNESCO en FAO, twee heren die ik van tijd tot tijd mag dienen, duidt ook op de vaagheid van die begrippen in wereldverband. Voor mijn betoog zij het voldoende dat ik aan de duidelijke ethische, esthetische, homo ludens aspecten als oorzaak van de behoefte aan natuurbehoud minstens evenveel waarde hecht als aan de er wel mee samenhangende meer elementaire puur biologische die met "doomsday" verband houden, een dag die me toch al nooit erg heeft gelegen. Het is daarom zeer juist dat Natuurbehoud, zoals dat door het Staatsbosbeheer wordt behartigd, wordt betaald uit dezelfde pot als de zorg voor kunst en cultuur. (Het is slechts te betreuren, dat bij uitbesteding van CRM natuurbehoudtaken aan het Ministerie van Landbouw niet alleen geld maar ook veel verantwoordelijkheid wordt overgedragen dus losgelaten).

Het voorkómen van "Doomsday" is een verantwoordelijkheid voor alle departementen, ieder op hun specifiek terrein via natuur-cultuur-civiel- en milieutechniek. "Doomsday" profeten hebben daarom ook mijn sympathie. Nu, net als in de oudheid, zijn er profeten nodig om het volk te wijzen op zijn verantwoordelijkheid. Maar zelfs als bewezen kon worden, wat onwaarschijnlijk is, dat de soort *Homo sapiens* best op de een of andere wijze kan voortbestaan in een volkomen "gemaakte" nieuwe wereld zonder bloemen, vogels en vlinders en grasrietjes, doet dat niets af aan de eis die onze beschaving stelt, op grond van ethische en de nauw daarmee verwante culturele normen, natuurbehoud te plegen. Hoe moet dat. Zoals alle goede dingen, valt de zorg voor natuurbehoud in drie delen, te weten: Bestemming, Inrichting, Beheer.

Bestemming

Dat is optimale ruimtelijke verdeling tussen de drie sferen: de urbane, de agrarische en de wildernis. Toen de Romeinen ons, met behulp van hun legioenen, hun ontwikkelingshulp opdrongen, behoorde daartoe het principe van het geschreven recht,

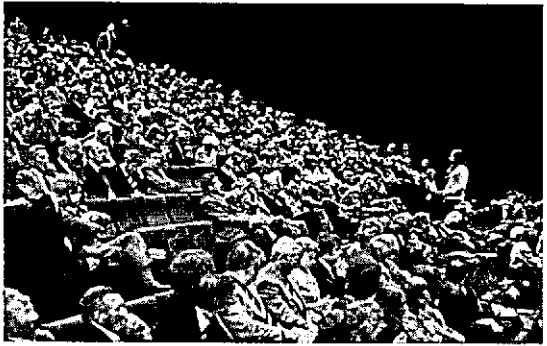
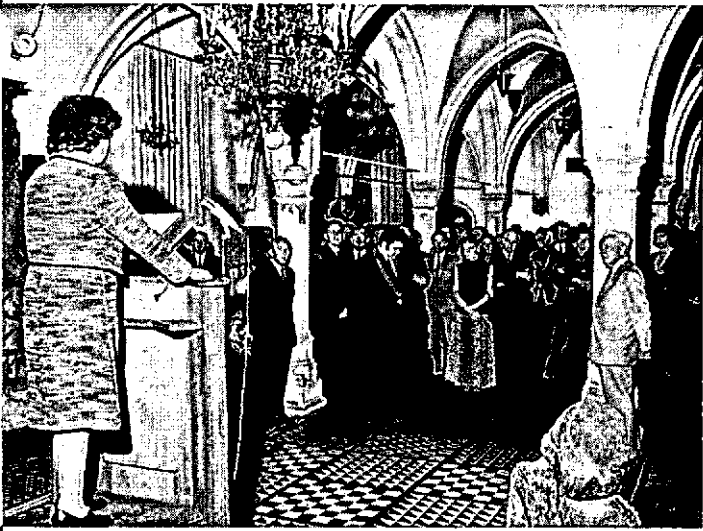
waaraan zelfs de consul-dictator zich had te houden. Onze wetten op de ruimtelijke ordening, tezamen met de natuurbeschermingswet en andere, bieden *indien toegepast*, een rijke scala van mogelijkheden natuurbehoud waar te maken. Er rammelt uiteraard wel wat. Zo is de bijna prehistorische wetgeving die het "opsporen van delfstoffen regelt" toe aan grondige herziening, waarbij een betere integratie met andere aspecten van de ruimtelijke ordening nagestreefd zou moeten worden. Maar u weet, geologen en blijkbaar ook hun juristen, kijken niet op een eeuw of wat.

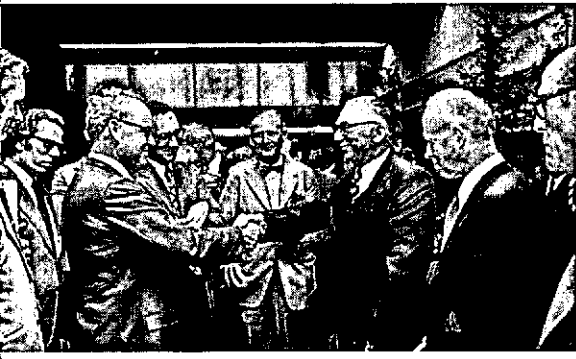
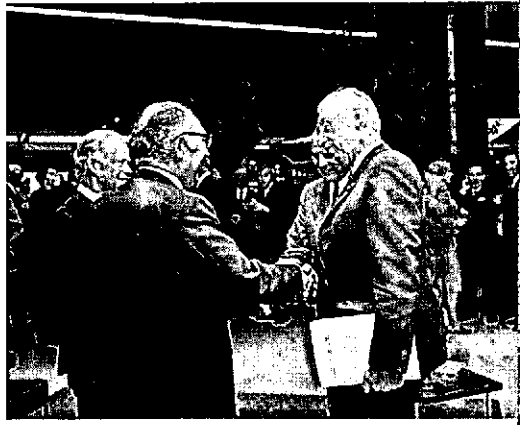
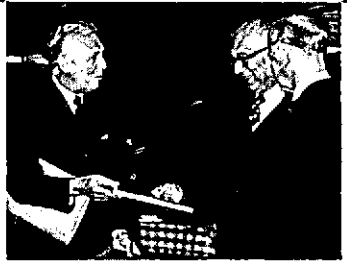
Ons natuurgebiedje de Tol had behouden kunnen worden, indien de wet niet aanvankelijk (bewust of onbewust) was gesaboteerd. Ook in Amazonia bestaan allerlei wetten, die behoud van natuur nastreven. Een overeenkomst tussen ons (in groot verband onbetekenende) minigebiedjes en het feitelijke werelddeel, Amazonia, is dat burgers en overheidsfunctionarissen, die beschermende wetten opzettelijk of uit gebrek aan kennis en zeker uit ongeïnteresseerdheid voor natuurbelangen veronachtzamen o.a. met name bij het aanleggen van wegen. In Nederland kan dat natuurlijk niet zo maar. Er is altijd wel een actiegroep die er achter komt

en het "langharig tuig" kan dan erg vervelend doen ten opzichte van het establishment waar ze (nog) niet toe behoren. Alsnog komt zoiets dan wel, zoals bij de Tol, formeel in de wettelijke molen, maar dan is er essentieel tijd verloren, hebben aannemers en anderen, wettige claims gecreëerd die gehonoreerd moeten worden, is er geen tijd meer voor zorgvuldige, niet emotioneel gestoorde planning en overleg. Het resultaat in zulke gevallen is veelal hetzelfde, de zwakste, dat is de natuur, trekt aan het kortste eind. De begeleidende verschijnselen zijn: door een goedwillende minister ondertekende brieven, met pertinente onwaarheden hem voorgeschoteld door een wellicht ook niet beter wetende hogere ambtenaar, diep teleurgestelde jongeren die onbetaald nachten door hebben gezwoegd om constructieve tegenplannen op te stellen en hun geloof in de overheid, maar wat erger is, in de geschreven wet, de belangrijkste basis van de echte democratie, hebben verloren. Er schort iets aan de toepassing van die wet. De belangrijkste toepassingsbevoegdheid ten opzichte van de planologie is nog niet zo heel veel jaren geleden verplaatst naar het laagste bestuursniveau. Er zullen daartoe wel gewichtige redenen geweest zijn. Ik heb ze niet alle nagegaan.

Natuurgebied "de Tol"

De praktijk leert echter dat een zaak als natuurbehoud op het gemeentelijk bestuursniveau in de slechtst mogelijke handen is en leidt tot zojuist gesignaleerde misstanden. Het geval wil dat juist in de kleinste plattelandsgemeenten nog de meest belangrijke niet beschermde natuurelementen voorkomen. Dat betreft gebiedjes als de Tol, te klein om door de grotere natuurbeschermingsinstanties (privé of rijks) actief te worden verdedigd, maar even onmisbaar in het landschap als de krenten in het krentenbrood. Het is een prachtige democratische traditie dat de gemeenteraad (en niet een geschoold rijksbestuursambtenaar) het hoofd van de gemeente is. Maar hoe kan men van een (soms zelfs folkloristisch aandoend) college, in essentie bestaande uit lokaal geïnteresseerden, middenstanders, aangevuld met een enkele boer en intellectueel verwachten dat ze natuurwaarden in hun gemeente naar hun waarde in groter verband kunnen schatten? Niet ver van mijn voorbeeldgebiedje werd een hele gemeenteraad anno 1974 op klaarlichte dag beduveld ten koste van onvervangbare natuurwaarden, door een slimme grondspeculant, die de wet en zijn mogelijkheden beter kende dan de achtbare raadsleden, op één na, de schoolmeester, wiens ideeën door zijn collega's echter als onzakelijk werden afgewezen. Dit terwijl diezelfde meester al jaren bij herhaling had gemept voor het op tijd vaststellen van het bestemmingsplan dat alle ellende had kunnen voorkomen. Ik verwijt het kruidenier-raadslid evenmin als de boer, en zelfs de burgemeester die nu eenmaal ook streeft, zoals wij allen, naar een hogere status en salaris, of op zijn minst een hoger gemeentebudget, niets. Ik verwijt de wetgever (dat zijn we dus eigenlijk, allemaal samen) dat de beleidsstructuur hier niet deugt. Toen de provincie het planologisch beleid in hoofdzaak in handen had ging het blijkbaar ook niet goed. Betere bestuursdeskundigen dan ik pleiten reeds jaren voor een nieuwe bestuurslaag, die gewesten. Voor beleid inzake natuurbehoud zouden gewesten best wel eens de meest geëigende lichamen kunnen zijn. Onmiddellijk komt dan echter ook de vraag naar voren hoe die gewesten moeten worden samengesteld. Dat zal dan niet uitsluitend op grond van sociaal-economische motieven dienen te gebeuren. Het landschap, gekarakteriseerd naar zijn abiotische, biotische en historische culturele aspecten, dient daarbij mede een belangrijke basis te zijn. Maar die gewesten mogen niet zo maar een extra (vierde) bestuurslaag worden; moeten in ieder geval de volledige planologische bevoegdheden van de gemeente overnemen. Levensgroot ligt in het groene hart van Holland de puinhoop te kijk van het ruimtelijk wanbeleid op gemeenteniveau. Een enkel voorbeeld van een mede op landschappelijke basis in te stellen gewest, zou de Utrechtse Vechtgemeenten kunnen omvatten, die tot voor kort zo mooie dorpen, met hun buitens en plassen. Er is hier een ellendige

verloedering aan de gang waar stukje bij beetje van compromis naar compromis natuurlandschapschoon en natuurwaarden worden opgeofferd aan platvloerse dorpsrivaliteit in het aantrekken van personele belastingbetalende inwoners. Het tweede voorbeeld is de recreatieontwikkeling in de Biesbosch waar krachtig bestuur door een gewest het geharrewar tussen gemeenten zou kunnen beperken. Gewestvorming is geen panacee voor alle beleid. Of gewestvorming de grootste blunder op planologisch gebied van de laatste jaren, de chemische industrievestiging bij de Moerdijk had kunnen voorkomen, is onwaarschijnlijk. De te laat openbaar geworden samenhang met de, door mij wel gesteunde, beslissing Spaarbekken in de Biesbosch te situeren, is voor mij persoonlijk een uiterst pijnlijke zaak. Beleidsafweging geschiedde hier echter op het hoogste niveau, het Kabinet. Blijkbaar was de voor het Natuurbehoud verantwoordelijk Minister te zwak of zijn collega te sterk.

Sterke figuren kunnen nog effectief werken, ook als hun positie in de beleidsstructuur niet al te voordelig is. Daar beleidsfunctionarissen ook maar mensen zijn, dient echter aan de structuur grote aandacht te worden besteed. Daarom wil ik ingaan op een andere structuur die van invloed is op het natuurbehoud: het gedwongen huwelijk tussen onze jubilaris en de cultuurtechnische dienst, zich uitend in één hoofdingenieur-directeur van de Landinrichting per provincie, die verantwoordelijk is voor alle landinrichtingszaken. We treden daarbij tevens in het grensgebied van het tweede middel tot natuurbehoud:

Inrichting

Dat is het structureren van de ruimte, verwezenlijking van de bestemming, het scheppen van een raamwerk voor beheer. Landinrichting combineert belangrijke aspecten van cultuur- en natuurtechniek. Landinrichting dient alle belangen van bodemgebruik te integreren, of dat nu het telen van bieten of het beschermen van orchideeënrijke blauwgraslanden betreft. Pure inrichtingszaken, techniek in engere zin, bieden inderdaad veel aanknopingspunten. Het doel van het zo even genoemde huwelijk is edel. Wat zou immers gunstiger kunnen zijn voor de landinrichting dan het onder één hoedje spelen van degenen die vroeger zo vaak als elkaars felste tegenstanders werden beschouwd? Zou dat niet leiden tot "Alle Menschen werden Brüder", (te beginnen met twee voormalige HID's"). Niettemin verneem ik, gevraagd en ongevraagd, o.a. bij mijn vrijetijdsbesteding in adviescommissies, dat de kinderen (waaronder het natuurbehoud) er niet altijd even gelukkig mee zijn. De gevoeligste kinderen lijden het meest van disharmonie in het huwelijk. Natuurbehoud is nu eenmaal een veel gevoeliger zaak dan

bietenbouw en varkensteelt. Meer dan bij puur technische inrichtingszaken blijkt dit als in de bestemmings-beleidssfeer verschil van mening ontstaat. In de huidige vorm worden landbouw- en natuurbehoudsaspecten daarbij door vroegtijdige compromissen verdund en komen niet onversneden, althans niet gelijkwaardig, ter tafel. Bovendien door puur psychologische oorzaken is een cultuurtechnische ingenieur als "maak" mens niet in staat met gelijke kracht natuurwaarden te verdedigen als zijn eigen cultuurtechniek, die omgekeerd, door de "groei"-man de natuurbeschermingsconsulent, evenmin met overtuiging behartigd kan worden. De basis van deze psychologische problemen is de essentiële tegenstelling tussen de maatregelen die genomen moeten worden tot verhoging van de landbouwproductie (althans die op korte termijn) en de maatregelen ten behoeve van natuurbehoud. Ontkenning van die tegenstelling die dezelfde is als tussen cultuurtechniek en natuurtechniek is onrealistisch.

Een voorzitter van een politieke partij die zich niet lang geleden in deze zin uitliet (wat volgens hem alle nuchtere mensen doen) heeft daarmee minstens één stem verloren.

Het bestaan van tegenstellingen - antagonismen - is de basis van het leven, men mag die niet verdoezelen vooral ook niet in de politiek. Landbouwproductie (in de huidige gangbare vorm) vraagt kort gezegd om: ontsluiting, nivellering en eutrofiëring (bemesting) en andere kunstmatige toevoeging van ecologische dynamiek.

Natuurbehoud vraagt om isolatie, behoud van diversiteit en beperking van kunstmatig opgewekte dynamiek. Dat is 180 graden tegengesteld, dus onverenigbaar. Slechts een ruimtelijk naast elkaar, een "ecologische apartheid" geeft hier oplossing. Daarom is ruilverkaveling in zijn meest eenvoudige vorm altijd nadelig voor het pure natuurbehoud. Het is struisvogelpolitiek of een blijk van ecologische onkunde dit te ontkennen. Ter voorkoming van misverstand haast ik mij echter te vermelden dat ruilverkaveling in bepaalde gevallen ook wel eens gunstig heeft gewerkt voor bepaalde aspecten van het natuurbehoud. Daar, waar door buiten ruilverkavelingsverband uitgevoerde landbouwverbeteringen de wat men noemt ecologische of natuurtechnische infrastructuur reeds vernietigd was of toch zou worden, kan in ruilverkavelingsverband op zijn minst het visuele landschapsaspect worden bevorderd. Dit behoeft niet alleen maar een "versiering" te betekenen. Ook de visuele landschapsaspecten vertegenwoordigen gegroeide eigenschappen van het land. Restauratie van die oude natuurlijke cultuurlandschapselementen als houtwallen en boomgroepen is meer dan sier, het is mede behoud en bevordering van natuur en dringend noodzakelijk. De afdeling van het Staatsbosbeheer die zich met de landschapsbouw bezighoudt, met name in ruilverkavelings-

verband, heeft op deze wijze reeds aanzienlijk bijgedragen ook tot natuurbehoud.

Echter de minder triviale natuuraspecten, de meest gevoelige organismen en levensgemeenschappen die daarom sinds lang zeldzaam zijn gaan vrijwel zonder uitzondering als gevolg van de vernietiging van de subtiele ecologische infrastructuur ten gronde. De betere ontsluiting op zichzelf (gewoon het simpele ruilen en ontsluiten van kavels dus reeds) in combinatie met begeleidende boerderijverplaatsing en nivellering van water en mineralenhuishouding hebben een selectieve biocide werking ten nadele van het fijnste in de natuur. De balans van ruilverkaveling oude stijl is daarom wat natuurbehoud betreft helaas noodzakelijkerwijs, ondanks het landschapsverzorgend aspect door Staatsbosbeheer zo enthousiast en zorgvuldig bevorderd, toch negatief. Met betrekking tot de nationale landschapsparken volgt uit het voorgaande dat een optimaal natuurbehoud nimmer kan samengaan met een optimale productie van landbouwproducten in de gebruikelijke zin van het woord. Als men meer dan alleen maar een visueel aantrekkelijk landschap wenst zullen compromissen veelal in ruimtelijke zin moeten worden nagestreefd tenzij men een nieuwe landbouwtechniek weet te ontwikkelen die, als vroeger, ruimte laat voor natuur en niettemin boerenprofijt oplevert. Voor een nuchter mens lijkt dat perspectief echter niet zo nabij al dient men er wel naar te streven. Er ligt hier een taak voor o.a. de vele werkloze landbouwkundige ingenieurs die wij nu met noodfondsen in het leven trachten te houden. Intussen mag men de heilzame werking van het antagonisme tussen natuur- en cultuurtechniek niet binnen de landinrichting verlammen door ontijdige compromissen. Natuurbehoud kan alleen optimaal verdedigd worden als de daartoe aangewezen verdediger van tijd tot tijd op het juiste moment een vuist kan maken. Als hij samen met de cultuurtechnische directeur als de biceps en de contraspier aan een enkele arm zit gekluisterd, delen anderen de eerste klap uit die natuurgebieden kost.

Maar ook als de structuur hier wordt verbeterd bijvoorbeeld door de natuurbeschermingsconsulent rechtstreeks en uitsluitend verantwoordelijkheid verschuldigd te doen zijn aan het ministerie van CRM, blijft er een dwingende behoefte aan een onafhankelijke, multi-disciplinaire, beleidsvoorbereidende commissie van deskundigen op het gebied van natuurbehoud. De Natuurwetenschappelijke Commissie van de Natuurbeschermingsraad vervult die behoefte sinds jaar en dag, maar dreigt te worden overspoeld onder het werk, indien niet mankracht en voorzieningen worden aangepast aan de eisen van vandaag en morgen.

De puur cultuurtechnische ruilverkaveling oude stijl is uit de tijd, zoals we allen weten (en hopen)

en de "landinrichting nieuwe stijl" staat voor de deur. Daar de oude stijl echter nog dagelijks voort vreet aan de schamele resten natuur kan men slechts hopen, dat de nieuwe wet op de landinrichting niet te laat zal komen. Het inrichten van land vraagt nauwe samenwerking op voet van gelijkheid tussen de verschillende disciplines op het gebied van natuur- en cultuurtechniek. We dienen daarbij onderscheid te maken tussen basisonderzoek, planning en uitvoering. Daarover slechts een paar kanttekeningen.

Als eerste merk ik op dat deze drie niet als los van elkaar staande zaken gezien dienen te worden. Er moeten terugkoppelingen zijn tussen uitvoering, basisonderzoek en planning in alle stadia van het werk die het geheel tot een waarlijk geïntegreerde actie maken. Voorts dient gesteld dat op alle gebieden ons land over een keur van onderzoekers beschikt, evenals ingenieurs competent voor het maken van plannen, als ook voortreffelijke aannemers en arbeiders voor de uitvoering. Het basisonderzoek echter verdient grotere aandacht dan tot dusver en wel op twee manieren. Enerzijds dient het basisonderzoek waarop de ruimtelijke ordening wordt gebaseerd uitgebreid te worden met name in de richting van de echte kartering van biotische elementen zoals vegetatie, flora en fauna, alsmede het visuele landschapsaspect, in plaats van de globale inventarisatie die tot dusver geschiedde (voor zover er tijd voor was). Anderzijds dienen de basisonderzoekingen ook in geïntegreerd verband te worden uitgevoerd en te resulteren in objectieve algehele landwaardering, inhoudende bepaling van potenties van concrete landeenheden voor alternatieve landgebruikstypen variërend in graad van natuur- en cultuurlijkheid.

Het is gebleken, dat er op dit moment een chaos dreigt te ontstaan in de ontwikkeling van landwaarderingsmethodologieën in het bijzonder ten aanzien van de "natuurwaarde". Voorts laat de geroutineerde mankracht en daarmee ook de slagvaardigheid om aan de behoefte om basisgegevens te verzamelen te voldoen te wensen over. Het is zaak dat de vele instituten die zich met basisonderzoeken op de een of andere wijze bezighouden, tot een samenwerkingsverband komen. Voorstellen daartoe zijn onlangs aan de regering gedaan. En daarmee ben ik dan bijna op mijn stokpaard geklommen dat mij professioneel naar Amazonia bracht en ook bij onze kleine Tolweltsjes waar jongeren mijn advies vroegen.

Ik heb nog slechts korte tijd over voor de bespreking van het laatste natuurbehoudmiddel

Beheer

Natuur in een strikt reservaat, als wel natuurelementen in een meer cultureel landschap, hebben

beheer nodig. Na wat ik heb opgemerkt over de aard van het begrip natuur waarbij de mens mede een rol speelt zal dit duidelijk zijn. Als een blauwgrasland of een heideveld met hun specifieke planten en dieren middeleeuwse cultuurlandschappen zijn, moet men de middeleeuwse "cultuurtechniek" die nu natuurtechniek is voortzetten. Bovendien is er een constante bedreiging vanuit de agrarische en urbane sferen, die bestreden moet worden via beheersmaatregelen. Om de wijze van beheer te kennen is veel onderzoek nodig. Met name het Rijksinstituut voor Natuurbeheer (geïntegreerd in het Staatsbosbeheer) en diverse universiteiten dragen daar toe bij. Men mag stellen dat Nederland wat de kwaliteit van dat onderzoek betreft zonder meer een leidende rol vervult in de wereld. Dat betekent niet dat het voldoende is. Er zijn weinig landen waar de natuurelementen in het cultuurland zo efficiënt in een zo snel tempo zijn vernietigd als in Nederland sinds de na-oorlogse groene revolutie, begeleid en gestimuleerd door de ruilverkaveling, met zijn nivellerende actie begon. De praktische activiteiten inclusief de theoretische achtergronden ontwikkeld door het RIVON (nu RIN) waren broodnodig en schoten slechts te kort door wanverhouding tussen vernietigings-tempo en tijd en mankracht beschikbaar voor reddingsacties. Het inrichtingsaspect van veiligstelling door aankoop of planologische bescherming van natuurgebieden vindt in groeiende mate grip en financiële steun bij de regering. De noodzaak het gekochte of anderszins beschermde gebied nu ook goed te beheren is echter kennelijk minder goed overgekomen. Het ontbreekt de natuurbeheerders, zowel de rijksambtenaar als de gesubsidieerde particulier, dan ook maar al te vaak aan mankracht en middelen om het beheer optimaal uit te voeren. Er zijn uitzonderingen. Onlangs nog heb ik als vrijetijdsbesteding een nota moeten opstellen om te voorkomen dat een bepaald provinciebestuur veel geld in een beheersmaatregel ging stoppen waar in dat speciale geval niets doen de enig juiste zij het psychologisch moeilijkste, maar wel goedkoopste "werkwijze" was. Meestal echter ligt het andersom. Hetzelfde geldt voor het onderzoek dat verricht dient te worden ten behoeve van dat beheer.

Het mag banaal zijn een betoog te beëindigen met een verzoek om geld, zeker als dat geschiedt door een onderzoeker voor zijn eigen soortgenoten. Anderzijds vieren we een jubileum. In de middeleeuwen placht men bij feesten en partijen ook vertellers uit te nodigen die na afloop van hun verhaal met hun muts rondgingen. Het mag dan zijn dat we in sommige dingen de middeleeuwen en de duistere eeuwen daarvoor zijn ontgroeid, niet alles uit die tijd heeft zijn waarde verloren. Met name is dat ook waar voor het besef dat, hoe zeer de mens zich ook als middelpunt van het heelal mag beschouwen, hij met wortel en tak van zijn natuurlijk en cultureel

bestaan verbonden is aan dat wat gegroeld, niet door hem gemaakt is en daarom met ontzag en gepaste eerbied dient te worden bejegend. Dat geldt bij het dienstbaar maken van het majestueuse oerwoud in Amazonia, zowel als bij het ingrijpen in de intieme restanten van in nauwe relatie met menselijke handeling gegroelde natuur in Nederland, zoals de wielen van de Tol, de waterhuishouding en boerderijverplaatsing van de Rijnstreek, het opdringen van de Boskoopse boomkwekerijen tegen het Rietveld bij Alphen aan de Rijn, de inrichting van de Vijfherenlanden en van N.O. Twenthe, het ruilverkavelen waar dan ook. Het geldt ook bij de bestemming van de Maas die niet èn industrie- èn recreatie- èn natuur- èn drinkwaterrivier tegelijk kan zijn. Het geldt bij de aanleg van de rijksweg door de Loonse en Drunense duinen, bij het recreatiebeleid in natuurgebied, waar draagkracht en niet behoefte maatgevend moet zijn. Het geldt zeer bijzonder ook bij het versterken van dijken en het verharderen van wegen, het vergraven en opspuiten van uiterwaarden. Het geldt bij meer dan ik in een volgend half uur zou kunnen opnoemen. Even sterk geldt dat bij alles wat men nog van plan mag zijn in de Waddenzee, de Wester- en de Oosterschelde. Maar zoals ik in het begin al zei, daar durft niemand nu meer aan te komen - hoop ik - en hoop doet leven. Ik dank u voor uw aandacht.

Stellingen

- 1 Tussen natuur en cultuurtechniek bestaat een essentieel antagonisme. Dit dient te worden erkend en te blijken bij het opstellen van beleidsstructuren en het bestemmen, inrichten en beheer van land, door te scheiden waar nodig en slechts te binden waar het kan.
- 2 De natuurbeschermingsconsulent dient rechtstreeks en uitsluitend verantwoordelijkheid verschuldigd te zijn aan het ministerie van CRM zonder een werkverband met het Staatsbosbeheer te verliezen.
- 3 De planologische bevoegdheden van de gemeenten dienen over te gaan naar sterke gewesten.
- 4 Tot het noodzakelijk basisonderzoek ten behoeve van landinrichting behoort in alle gevallen naast de studie van abiotische landschapsbouwstenen, de kartering en inventarisatie en evaluatie van vegetatie, flora, fauna als ook het visuele landschap. Coördinatie van deze onderzoeken is dringend gewenst.
- 5 Voor het natuurbeheer (en het daarvoor nodige onderzoek) dienen meer overheidsmiddelen beschikbaar te worden gesteld.